

ÖRTŰZ FÉNYÉNÉL

Sarló-Kalapács

Tíz évvel ezelőt, 1941 augusztusában halt hési halált Pap Pál, Jugoszlávia Kommunista Pártja Központi Vezetőségének tagja. A népfelkelést szervezte és irányította Dalmáciában, Sibenik közelében, amikor elfogták és kivégezték Mussolini faszia prébékjei.

Orvosanhallgató korában, 1933 nyarán, egy barátjával gyalogszerre bejárta Olaszországot. Egy, a tanulmányútja során megtörtént eseményt idéz föl ez az írás.

A széles autópályán két kipirult arcú, világoshajú fiú menetelt. Keskeny sáv húzódott mögöttük, az olvadó aszfaltba nyomódott szöges bakancsuk nyoma. Vitázó kedvüket azonban az égető toszkánai nap sem ernyesztette és csak akkor vették észre, hogy a sárgás, sárgaszínű Arno folyó partjához értek, amikor ráléptek a merészen ívelő vasbeton hídra és megállította őket egy fantasztikus egyenruhába bujtatott valaki, aki öltözőkük és hajszínük után idegeneket vélt tisztelni bennük.

— Turisti?, kérdezte statisztikai lappal kezében a díszsújtásos.

— No, vagabondi — vágta oda Pap Pál széles jókedvre derülve. Most egyszeriben döbbsent rá, hogy lábában érzi a gyalogolás fáradalmát, de meg, hogy Pisa előtt, aznapi menetcéluk előtt állanak.

— Ilyen rubrikája is okvetlen kell, hogy legyen a statisztikájában, fordult Pistához. Sőt, ha már statisztikát vezetnek arról, hogy ki és mi közlekedik Mussolini autópályáin, akkor elegendő volna két rubrika is: automobili és vagabondi. Ez helyes, leegyszerűsített osztálytagozódás és megfelel az igazságnak is: autós urak és gyalogos proletárok.

Megálltak a híd közepén. Nadrágjukba tűrték a menet közben kitűremlett inget és bakancsuokról letopogták a port. Visszatekintettek a lankás hegyekre, ahol vékony sávokban kalászosok és szőlők váltogatták egymást. A hegyekből kavicsmedrekben kékvízű patakok csörgedeztek. Megannyi természetes öntözőcsatorna. Gazdagságot hirdetett a táj és a nyúlánk ciprusok, a platánok és az olajfák közül kivilágító házak villáknak tűntek, pedig csak keshedt paraszttanyák voltak, a szembetűző, maró napsugár tüntette el délibábosan róluk a szegénység szürke színét.

— Csak így szabad országot járni, á la vagabondi, gyalog — mondta Pali, miközben fáradtan eresztette le hátizsákját. A turisti urak autójukból csak a fényt látják, ez az olasz nap pedig úgy süt, hogy tenyérrnyi árnyékot sem hagy. A búza csillogóan méregzöld, az ég olyan kék, mintha kékítőt sepegtetnének bele. Ha most leülnek festeni, csak kéket, pirosat, zöldet meg sárgát kennék a palettára és csak raknám egymás mellé a színeket jó vastagon. Nem kellenek féltónusok, csak jókora, határozott színfoltok, hisz csakúgy hasítják a teret az egymásnak feszülő éles vonalak és színek.

Áthajoltak a korláton és nézték a folyót. Az erős folyam gyűrte, fodrozta a hófehér híd és a parton álló kőházak tükörképét.

— Csupa felbontott szín, csupa fényjáték — mutatott le Pista a mélybe. Keskeny szája szélén ideges kis rángásokban jelentkezett a gu-nyos mosoly. — Csupa impresszionizmus.

— Jó, jó, semmi kifogásom az impresszionizmusod ellen, csak azt akarom még mondani, hogy amióta itt járok, azt észlelem magamon, hogy nem mondatokban, de formákban kezdek gondolkodni.

— Szóval, azért állodgálunk a hídon, mert háromdimenziós gondolataid vannak és ezek most kikíváncsoznak a fejedből. De engem pillanatnyilag jobban érdekel egy bármilyen dimenziós vízcsap meg egy jó puhára tömött szalmazsák, hogy kinyújtózzam. És Pista könyökével ellökte magát a korláttól, de aztán megint visszaereszkedett, mert Pali mozdulatlan maradt, mintha belemerevedett volna gondolatba és tájba.

— Látod Pistukám, vagy hatszáz évvel ezelőtt élt erre felé Giotto. Igaz, még ma sem döntötték el, hogy a gyönyörűen primitív firenzei festészetet Giotto vagy az itteni Pizai Andrea indították-e el, de hol van már azóta a festészet, micsoda forradalmak rázták meg a kétdimenziós festészetet! Ellenben nézd meg ennek a büszkén új hídnak a vonalát. Miben sem különbözik a talán szintén hatszázéves firenzei Ponte Vecchio-tól, hacsak persze abban nem, hogy nincsenek rajta azok a madárdúc kis házacsok. De az ívelése, pillérei ugyanazt a formát tükrözik. Az építészhöz évszázadok óta nem volt forradalom, csak a régít alakíttgatták, díszítették. Firenzében már Giotto korában kezdődött a kapitalizmus és a Ponte Vecchiot az akkori kalmárok és textilesek építették. Az építészet igazán új formáit, majd a szocialista forradalmak hozták meg. Persze nem hiszem, hogy a nagybetűs Grande Revolutionnak nyomban megszüljük az új formákat is. Azok majd csak akkor jelentkeznek, ha már a forradalom átalakította a koponyákat, csak azután fognak forradalmian új háromdimenziós formákban gondolkodni az építészek, a művészek is.

Pali beleizzadt a heves beszédbe és most már ő is jónak látta, ha befelé indulnak a városba, szálláskeresésre. Előbb a piacra mentek. Nem azért, hiszen mindketten szívesen festegették a nyüzsgő, színes olasz piazzákat, de mert napok óta uborkán és tejen éltek. Ez a keverék sem tudta elrontani fiatal gyomrukat.

Piának két arca volt: a munkanélküliségben halódó újjváros és a műemlékeiben élő óváros. Mindkettő vonzotta az érkező diákokat.

Nyomor virított napégette, vékony arcukon, de csupa mozgás voltak ezek az emberek. Az utcák mindig teltek, hullámszik a tömeg. Villannak a fekete szemek, megfordulnak, a fehér fogak kimosolyognak a gyors beszéd közben. Meztelen bambinok labdarúgómérkőzést rendeznek és a járőrök hátán puffan a rongylabda.

Milyen könnyű belépni ezeknek az embereknek az életébe. Szívesen nyitnak előttük ajtót és ~~ot~~ tartják őket éjszakára is, hogy megosszák velük a virágosra festett üres szobák egyetlen kényelmét, a dísztelen vaságyak szalmazsákját.

Most is taláломra léptek be egy nyitott vasalt kapun. A sötét bejáratból csorba kőlépcsők vezettek a nyitva álló konyhába. Aszott öregember forgatta a kukoricadaráló mennyezetről lenyúló karját, azonban a morzsoló egyenletes zúgásába bentről, a szobából vidám hangok, kiáltások, nevetés vegyült. Heten ültek egymásba fordulva, arcuk szinte súrta a másikat. Ujjukat mutogatták egymásnak és ordítottak vidáman, magafeledkezten. Murrát játszottak; a hajósok, halászok kedvelt játékát, a szegényemberek szerencsejátékát, amihez kártya sem kell, csak az ember természetadta két keze, tíz ujjja.

Az öregember kiszáradt szájpadrólásán gyöngyöző nyálcseppek futkároztak, amikor meghallotta, hogy lírát, néhány lírát kapnak, ha befogadják őket éjjeli szállásra. A néni pedig bőven öntötte kezükre a mosdóvizet és pergett a nyelve, hogy kiteregesse, de gyorsan, a család minden nyomorát. Csak egy kereső van most a családban, mert annak ott — mutatott az egyik murrázóra, akinek csak most látták, féltette gipszben volt — a feketeingesek összetörték a bordáit. Ennek már három hónapja, akkor volt a szövőmunkások sztrájkja, amit vérbefojtott a rendőrség. A borzasztó esemény érzete benne volt a néni hanghordozásában, mozdulataiban. Úgy csurgatta a bögréből kezükre a vizet, hogy kezhajlásából a lemondást a megsemmisülést lehetett volna megmintázni.

Később, amikor már az utcán jártak és nézgelődtek a városban, akkor sem tudtak szabadulni az előbbi képtől, az öreg olasz asszony fájdalmas arcát vélték látni az ósdi házak cikornyás falrepedéseiben is.

— Ezek láznak, de nem tudnak szervezkedni — sóhajtott Pali. A gyerekek már azt sem tudják, hogy apáik a szocializmusért harcoltak. Emlekszel, milyen elszomorító Siloné könyve a »Bor és kenyér«, amikor a kommunista harcok is csak ártatlan jelmondatokat kapirgál a falakra, még sarló-kalapácsot sem mer pingálni?

— Talán megint formákban gondolkodsz? — szűrt vissza Pista, aki a hidon folytatott beszélgetés óta hiába igyekezett, nem tudta elképzelni, milyen is lehet egy domborművű gondolat. Ne féltsd te az olaszokat, a sarló és a kalapács ott van a kezükben. Jó, kemény, nyers a fogásuk és ez meggyőzőbb minden jelvéynél. A jelvényeket művész készíti és elidealizálja a dolgokat. A szovjet bélyegeken is piszkafanyele van a sarlónak, a kovács kalapácsa meg olyan nyúlánk, akár a te műszered, amivel a klinikán dolgozol.

— Az osztályellentét, a gyűlölet ég az olasz proligyerek szívében és ezt nem lehet elfeledtetni. A prolik között nőttek föl, tudom. Együtt rúgtuk a labdát, együtt ettem velük a cukrozott vizeskenyeret, ugyanúgy verekedtem, mégis úrifickónak, a könyvelő úr fiának tartottak. A hatévesek is érzik, látják az osztálykülönbségeket, ezeket a gyerekeket sem félttem. Tudod, mekkorákat hazudtam akkoriban nekik, csak hogy egészen befogadjanak közibük? Meséltem nekik a bátyámról, aki Bécsben él és olyan gumicipőket fog küldeni futballcsapatunknak, hogy mindenki tizenkét métert ugorhat bennük. Ha nekem mesélt volna valaki, talán elhittem volna, de azok a szemembe nevettek. Ma is világosan előttem van, ahogy ott ülök a fűvön és a mezítlábas kis Balaton Karsci ugrásokkal leméri a tizenkét métert, odajön hozzám és az orrom elé emeli a talpát: »Látod, ez a jó gumicipő és ez nem kopik el.« Érezteték velem, hogy ők mások, de mégis nagyon jó barátok voltunk. Ma sem tudok nélkülök élni, ma is csak közöttük vagyok szabadon, emberien otthon. Szívvel szeretem őket, az köt hozzájuk mindörökre.

Pali hallgatagon bólintott. Úgy érezte, hogy benne szilajabban gyökereznek a kommunizmus eszméi. Sokszor úgy törnek ki belőle, olyan szükségszerűen, mint a vajúdo anya testéből a gyermek. Hányszor figyelte a szülőanyákat, ezt a lenyűgöző jelenetet az egyetem klinikáján és ilyenkor néha önmagától is megijedt, mert akkor döbbent rá erre a hasonlatra.

A hatalmas, majdnem teljesen üres dómterre értek. Az égető napfényben minden aranyárgán csillogott, pedig fehér és fekete márványból épült a dóm, a baptiserium és a campanella is. a híres pizai ferdeto-

rony. Olyanok voltak, mint a pogány anya három életerős vidám lánya, akik asszonyabb asszonyok anyjuknál. A régi görög templomok oszlopsoraira emlékeztettek, de nem nyomta őket nehéz tetőszerkezet, karcsún nyúltak a magasba. Bizánci templomok voltak, de nyurga, könnyed oszlopsorok koronája övezte az épületeket és az arab világ csipkézett díszítése, amilyeneket egykoron talán az alhambrákon láttak és törtek le mintának a pisai hajósok és harcosok.

— Nem volna rossz valami Beatricevel találkozni, sóhajtott fel Pista, akit a templom illata kamaszkorára emlékeztetett, amikor a mise helyett inkább a lányokat nézte.

— Ilyen típusú nők tetszettek akkor a férfiaknak. Talán ilyen volt Dante Beatriceja is, mutatott Pali az egyik bronzajtó faragványaira. Tisztelet, az írónak, de fűtyülök a szépségideáljára. Nagyon tömjénszagú, vagy még inkább kéniszagú a hölgy. Nézd, micsoda alakatlan borzalmas figurák ezek, mivé vált az ókor szelleme a tizedik században. Olyan szomorúak, gépiesek, merevek ezek a sorbaültetett angyalok, apostolok. Maga az úristen is megmerevedett, mintha a pokol félelme tükröződne arcán.

A kijárat kapuja megvigasztalta őket. Csupa virág, narancs és babérlevél díszítette. Ot évszázad volt a két kapu között. Ez itt a pogánnyá váló barbár a tizenhatodik században készült, amikor a művész ismét felfedezte a természetet és az embert.

Felmásztak a ferde harangtorony csigalépcsőin. Alattuk terült el a mozgó város. A torony tövéből nyíló utcába éppen piroskendős halászok fordultak be. Ordító, mutogató gyerekhad kísérte őket, bele-bele kaptak a halasvödrökbe.

Paliban egy szempillantás alatt tetté érett a gondolat.

— Őrizd a bejáratot és jelezz, ha jön valaki — küldte le Pistát.

Elővette bugylibicskáját és gyakorlott mozdulattal vágta a sarlókalapácsos jelképet, az ellenálló, kemény, fehér márványköbe. Aztán gondolt egyet és előkotort egy kis ceruzát, azzal folytatta a rajzolást. Éppen a lépcsőbejáratnál szemben pingált egy méteres átmérőjű sarlót, amikor Pista csendes fűttyét hallotta. Meghúzta a kalapács vonalait és indult lefelé. Emeletről emeletre ereszkedett és szakadatlanul járt a keze, már hallotta az érkezők lépteit, amikor zsebrevágta plajbászát.

Alig ért le, alig szorították meg egymás kezét, már hallották is a felfelé baktató köpcös kapitány és feleségének elképedt és csodálkozó kitöréseit. Nem bösz kiáltozás volt, mert hihetetlenlét láttak, nem akartak szemüknek hinni: kommunista jelvényt láttak Mussolini Olaszországában.

A két fiú befúrta magát az utca forgatagába. Csak jóval később, amikor csendes léptekkel haladtak már, szólalt meg Pali félig nevetve, félig szomorúan: — Kicsit barbárnak érzem magam, hogy ezt a gyönyörű márványtornyot így bemázoltam, de azért igazat adok magamnak, mert ez a bácskai bugyi a renaissance vonalait véste a falba.

STEINITZ TIBOR